

ÂMME PARA CEZALARI

Asistan Naci Şensoy

1 — Giriş. 2 — Tarihçe: A) Garpta, hususiyle Cermenlerde, B) İslâmda, C) Memleketimizde. 3 — Para cezalarının tekâmül ve inkişafında esas olmak bakımından hürriyeti bağlayıcı kısa müddetli cezaların mahzurları. 4 — A) Para cezalarının faydaları, B) Para cezalarının mahzurları. 5 — Para cezalarının tarifi. 6 — Para cezalarının diğer cezalar gibi müeyyidevî vasfı. 7 — Para cezalarının kanuniliği. 8 — Para cezalarının şahsiliği: A) Müştereken ika olunan suçlarda, hükmi şahıslarda, B) Suçlunun ölümlü halinde: a) Maznunun hukuku âmme dâvasının devamı esnasında ölümü, b) Suçlunun hükmün kat'iyet kesbetmesini mütaakıp ölümü. 9 — Para cezalarının müsaviliği. 10 — Para cezalarında, diğer cezalarda cari içtima, tekerrür... gibi esasların tesirleri. 11 — Para cezaları hadlerinin tespitinde muhtelif sistemler. 12 — Türk Ceza Kanununun nisbî para cezaları sistemi. 13 — Âmme para cezaları ve tazminat. 14 — Âmme para cezaları ve tazminat kabîlinden para cezaları. 15 — Âmme para cezaları, hukukî para cezaları. 16 — Âmme para cezaları, inzibatî mahiyetteki para cezaları. 17 — Âmme para cezalarının infazı: A) Ağır para cezasının infazı; B) Hafif para cezasının infazı. 18 — Ağır ve hafif para cezalarının aşağı hadlerine hükmolunan ahvalde adli tevbih.

1 — Giriş;

19 uncu asrın sonlarına doğru, hususiyle 20 nci asrın başlangıcında para cezasının fazlaca tatbik sahası bulması artık bunun hakikî ve ciddi bir tenkil tedbir ve vasıtası olduğunu göstermektedir. Hürriyeti bağlayıcı kısa müddetli cezalardan neşet eden bazı mahzurlar ve bu mahzurların Ceza Hukukununun gerek nazariyatında davet ettiği itirazlar ve gerekse bu hukukun tatbikatında tevlihdettiği neticeler, bu nevi cezaların tatbik ve şümül dairesini tahdide saik olmuş, böylece para cezaları daha kuvveli bir tekâmül ve inkişaf göstererek Ceza Hukukunda bugünkü mevki ve yerini kazanmıştır. Fakat hemen söyliyelim ki bugün büyük bir ehemmiyet ve tatbikî bir kıy-

meti haiz bulunan para cezalarının dahi, diğer bütün cezalar gibi, yalnız faydaları değil, aşağıda kısaca işaret edeceğimiz bazı mahzurları da mevcuttur.

2 — Tarihçe (1);

Para cezaları hakkındaki tetkiklerimize, bu cezaları muhtelif bakımlardan incelemek suretiyle başlamazdan önce, bunların tarihî tekâmülünü ana hatları itibariyle görmeyi faydalı olacağı kanaatindeyiz.

A — Para cezalarının tarihi çok eski zamanlardan, Devletin cemiyet hayatını, Ceza Hukuku bakımından tanzime koyulduğu andan itibaren başlar.

Para cezaları, cezanın yegâne âmilinin hırs, kin ve gayz, cezaî aksülâmelin yegâne şeklinin öc bulunduğu tarihten evvelki zamanlarda mevcut değildi. Çünkü bu zamanlarda hangi nevi fiillerin cezaî müeyyide olarak müracaat edilmesi hususunu gösteren objektif bir kritere tesadüf mümkün olmadığı gibi, cezaî adaletin tevzii keyfiyeti de Devlete değil, bizzat fert veya onun mensubolduğu kabîleye ait bulunuyordu. Bir fiilin suç teşkil etmek bakımından yegâne kriteri suça hedef olan kimsenin sübjektif düşünce ve telâkkileriydi. İlk insan kin ve gayzı davet eden her hareketi, her fiili bir suç olarak kabul etmekte, suç failini bu suçu işlemeğe sevk eden sübjektif sebep ve âmilleri düşünmeksizin, suça terettübeden netayicin objektif bakımından ağırlığını göz önünde bulundurmaksızın öc almakta ve ekseriya suç faili öldürülmekte idi. Bu itibarla bu zamanlarda para cezalarına tesadüf etmek mümkün değildir. Kabîlelerin tekâmül neticesi cemiyet hayatına tebeddülü, binnetice, basit şekliyle de olsa, Devletin zuhuriyle birlikte inkişaf etmiş, mahzurları önlenmek için hakkında bazı tedbirler düşünülmüş (2) olan öc ve intikam almanın, bu tedbirler bakımından müstenit bulunduğu esas, uzlaşma esası üzerinedir ki, iptidaî bir şekilde olmakla beraber, para cezaları bir tenkil tedbir ve vasıtası olarak doğmuş bulunmaktadır.

Uzlaşma esası para cezasına inkılâbetmiş olmak bakımından şayanı dikkat bir tekâmüle malik bulunmaktadır. Bu tekâmül en bariz bir şekilde Cermenlerde kendisini göstermiştir.

Mebadide uzlaşmanın esası suçtan zarar görenin, ailesi efradı-

(1) Tarihçe hakkında daha geniş malûmat almak için Edwar Neymark'ın «Ceza Hukuku ve Kriminoloji Mecmuası, 1928 den ayrı bası olan La peine d'amende'nin sahife 8 ve sonrakileri.

(2) Tahir Taner, Ceza Hukuku ve Türk Ceza Kanunu Şerhi, s. 13, 14.

nın suç faili tarafından tediye olunan bir miktar para mukabilinde öc almaktan vazgeçmesini tazammun eylemekte, ancak böyle bir uzlaşmaya mağdur veya ailesinin yaşaması halinde öce hakkı baki kalmakta idi (3). Uzun zaman devam eden bu vaziyetten sonra, bu mebhaste bazı değişiklikler vukua gelmiş, suç sayılan her fiil için verilmesi lâzımgelen paranın miktarı ayrıca tespit olunmuştu. Bu bakımdan eski Hitit ve Mogol kanunlarıyla Loi Salique birer tarife halindeydi (4). Uzlaşma halinde fail tarafından mağdur veya ailesi efradına tediye edilen bu meblâğa Sühnegeld denirdi; bu da iki şekilde olur; adam öldürme, ağır yaralama gibi hallerde verilecek meblâğa — zamanın telâkkileri neticesi bir insanın iktisadî kıymetinin tutarından noksan bulunursa — Busse (5) tesmiye olunurdu. Daha sonraları Devlet yavaş yavaş işe müdahale ile ihtiyarî olan uzlaşmaya mecburî bir karakter izafe eylemiş ve fakat Devletin bu müdahalesi cezaî adaleti tevzi şeklinde değil, belki uzlaşmanın mağdur veya ailesi lehine icrası hususunda müteyakkız olmak, bu mevzuda onlara yardımda hizmette bulunmak bakımından tecelli etmiştir. İşte bu tarihten itibaren ki, tarafların uzlaşmalarını mütaakıp Devlet ifa etmekte olduğu bu hizmetin karşılığı olarak kendisi için bir miktar para alıkoymağa başlamıştır (6). Bu suretle iki kısım meblâğdan terekkübetmekte bulunan uzlaşmanın mağdura verilen bir kısmı Sühnegeld, Devlete verilen kısmı da Friedensgeld olarak isimlendirilmiştir.

İşte muhtelif cezacılar para cezasının menşei ve mebdaini Devlete verilmeğe başlanan Friedensgeld'den başlatmakta, mağdura verilen kısmı da şahsî zarar karşılığı olarak tazminat mesabesinde telâkki eylemektedirler (7).

Bütün bu söylediklerimizden çıkan netice şudur ki, uzlaşmanın para cezasına tebeddül ve tahavvülü keyfiyeti Devletin cezaî adaleti tevzi etmeyi deruhte eylediği andan itibaren başlamakta ve yine bu

(3) Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 15.

(4) Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 15.

(5) Bu para cezası hâlâ Alman mevzuatında âmme para cezasından farklı olarak mevcudiyetini muhafaza etmekte ve mezkûr ceza hakaret, yaralama ilh. gibi ika edilen bazı suçlardan mütevellit zararın tazminine ceza mahkemeleri tarafından hükmedilmek suretiyle tahsis edilmiş bulunmaktadır; Garraud, Traité theorique et pratique de droit pénal fr., c. 2, s. 374.

(6) Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 15.

(7) Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 15; Garraud, sözü geçen eser, c. 1, s. 129, Edward Neymark, sözü geçen eser, s. 10.

andan itibaren para cezası bizatihi uzlaşmadan, âmme hukukundan neşet eylemesi bakımından, ayrılmaktadır.

Mebadide adam öldürme gibi en ağır cürümlere bile tatbik edilen para cezası, sonraları şayanı dikkat bir tekâmül safhası arz ederek, cezayı bir kefaret esas ve vasıtası telâkki eden teokratik nazariyenin tesiri altında tatbik sahası bakımından daralmış ve yerini ölüme, daha sonraları hürriyeti bağlayıcı cezalara bırakmıştır. Bu zamanlarda tâli bir tenkil ve tecziye vasıtası ve aslî cezaya bir ferî olarak tatbik edilen para cezası bu vasfiyle, cüzî bazı tebeddüller bir tarafa bırakılacak olursa, 19uncu asra kadar devam etmiş, bu andan itibaren yeniden ehemmiyet kazanmağa başlamış, iktisadî hayatın umumî tekâmül ve inkişafı tahtı tesirinde para cezasının hürriyeti bağlayıcı ceza yerine kaim olmak vasfı galip bir mahiyet arzulemekte bulunmuştur. Fakat para cezalarının tam bir inkişar ve tekâmülü esas itibariyle 20nci asrın başlangıcında meydana gelmiş, hususiyle hürriyeti bağlayıcı kısa müddetli cezaların mahzurlarının iyice anlaşılması para cezalarının ehemmiyetini gittikçe artırmıştır. Bugün artık doktrinde bu cezalara Ceza Kanunlarında yer verip vermemek keyfiyeti ve bundaki zaruret münakaşa edilmemektedir.

B — İslâm hukuku bakımından da para cezalarının eskiliğine işaret etmek lâzımdır: bilindiği veçhile İslâmda kulun haklarına taallûk eden suçlarda tatbik edilen esaslar, başta kısas olmak üzere, diyet, uzlaşma gibi müeyyidelerdi. İşte uzlaşmanın, uyuşma ve anlaşmanın mevcudiyeti halinde kısas diyete inkılâbedince veyahut yerine göre, erş, hükûmeti adil, kasame, gurre (8) gibi malî müeyyideler mevzuubahsolunca, ulül'emrin şer'an tâzir hakkı (9) dolayısıyla uzlaşma neticesi bu gibi hallerde alınan para hem tazminat, hem para cezası mahiyetini haiz bulunmakta idi. Fakat bu keyfiyet kula karşı ika edilen fiillerin aynı zamanda sosyetenin sükûn ve nizamını da ihlâl etmesi şartına vabeste bulunuyordu; bu haller dışında kulların hukukuna karşı ika edilen suçlarda bunlar yalnız şahısları alâ-kadar eder farzolunduğundan, uzlaşmanın mevcudiyeti halinde mağdur veya veresesine verilen diyet, erş... gibi şeyler sadece tazmin ve telâfi mahiyetini haiz bulunuyordu.

(8) Bu noktalar etrafında mufassal malûmat almak için: Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 119-120.

(9) Tâzirat-ı şer'îye, mevzuubahsettiğimiz para cezasından — ki buna cetime denirdi — gayrı «tekdir, darp, hapis, hapsi şedit ve hattâ idam gibi dereceleri ihtiva» eylemekte idi. Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 121.

C — Osmanlı Devletinde de kuruluşundan itibaren tatbik edilen bu esaslar Fatih ve Kanunî Süleyman devirlerine kadar devam etmiş, hususiyle Süleyman Kanunnamesiyle para cezasının geniş mikyasta tatbik edildiği görülmüştür (10). Bu genişlik Süleyman Kanunnamesinde zina bakımından şer î hükümler yanında ve onlardan ayrı olarak ve eşhasın sıfatı göz önünde bulundurulmak suretiyle vaz edilmiş olan (11) ve bazı ahvalde yine bu kanunda münderiç dayak cezasının para cezasına inkılâbedeceğini müeyyet metinlerin tetki- kinden kolayca anlaşılmaktadır. Aynı mülâhazaları İbrahim, 4 üncü Mehmet (12) ve Mahmut devirleri için de serdetmek mümkündür.

İşaret etmek gerektir ki bu kanunlarda mevzu bahis para cezaları çok karışık bir mahiyet arzetye, ve kanaatimizce, bazı ahkâm müstesna, bu cezalar aşağıda karakterlerine temas edeceğimiz âmme para cezaları evsafını haiz bulunmamakta ve mezkûr cezalar bir zararın tazmin ve telâfisini istihdaf eylemektedir.

1256 tarihli Ceza Kanunnamesiyle 1267 tarihli Kanun-u Cedide gelince: bunlarda âmme para cezasına hiçbir suretle tesadûf etmek mümkün değildir. Bu kanunların bazı maddeleriyle (13) mevzu ahkâm doğrudan doğruya bir zararın tazmin ve telâfisine taallûk eylemektedir. Bizde 1810 Fransız Ceza Kanunundan alınmış olan 1274 tarihli Ceza Kanunudur ki ilk defa «cezay-i nakdî» tâbiriyle âmme para cezalarını (14) vazeylemiş, yeni Ceza Kanunumuz da bu mebhaste daha mütekâmil ve farklı hükümlerle para cezalarına çok geniş bir yer vermiştir.

3 — Yukarıda da işaret ettiğimiz veçhile, para cezaları, hususiy- le yeni zamanlarda hürriyeti bağlayıcı kısa müddetli cezaların mahzurları hasebiyle seri bir inkişaf ve tekâmül göstermiştir; para ceza-

(10) Kanunname-i Süleyman, ikinci fasıl, Ahmet Lûtfi, Mir'at-ı adalet, s. 47 ve müt.

(11) Mezkûr kanunun birinci faslının birinci babının tam metni için bakınız: Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası İlâveleri, Kanunname-i Âl-i Osman, s. 1 ve sonrakiler.

(12) Bu devirde mer'î Ceza Kanunnamesinin ikinci faslına bakınız: Ahmet Lûtfi, sözü geçen eser, s. 82 ve müt.

(13) 1256 kanununun 4 üncü faslının 2 nci, 7 nci faslının 2 nci, 9 uncu faslının 3 üncü maddelerine, 1267 kanununun 3 üncü faslının 1 inci, 2 nci, 3 üncü, 5 inci... maddelerine bakınız. Ahmet Lûtfi, sözü geçen eser, s. 135, 140, 143, 157, 163...

(14) 1274 tarihli kanunun 37 nci maddesine bakınız.

larının inkişafında bir esas olarak gördüğümüz kısa müddetli hürriyeti bağlayıcı bu cezaların mahzurları acaba nelerdir?

Kısa müddetli hürriyeti bağlayıcı cezaların mahzurlarını birkaç esasa irca etmek suretiyle mütalâa eylemek mümkündür. Denir ki:

I. — Kısa müddetli hürriyeti bağlayıcı cezalarda, hususiyle bu cezaların topluluk sisteminde olduğu gibi bir arada çektirilmesi hallerinde, bu cezaya mahkûm olan kimseler, kendilerinde redaeti ahlâkiye bulunan suçlular ve mükerrirlerle vukua gelen temas ve kötü huyların çabuk sirayet etmesi neticesinde ahlâkan kolayca ifsadedilmiş, bozulmuş olurlar.

II. — Bu nevi bir ceza, cezanın üzerlerinde müessir olamadığı kimselerde hürriyetten mahrumiyeti mucip cezalar önünde korku hissinin azaltır; bilâkis daha hassas kimselerde bu ceza derin bir zillet husulüne sebebiyet verir.

III. — Bu ceza hasebiyle muhitinden çıkarılmış olan suçlu, cezayı çekip muhitine avdet edince, bu muhitte barınamaz ve ekseriya kendisi evvelce bu muhitte işgal eylediği mevkie kabul olunmaz.

IV. — Kısa müddetli hürriyeti bağlayıcı bir cezaya mahkûm olanlar, cemiyet içinde, hususiyle kendi muhitlerinde damgalı birer insan olarak kalırlar; bu keyfiyet suçtan ziyade cezaya ehemmiyet atfeden cemiyet muvacehesinde bu nevi kimselere bu topluluğun hayatını ve onun icabatını güç kılar.

V. — Aile reisinin böyle bir cezaya mahkûmiyeti halinde, çocuklarının terbiyesi, onlara gösterilmesi lâzımgelen ihtimam ve onları vikaye keyfiyeti imkânsızlaşır.

4 — İşte hürriyeti bağlayıcı kısa müddetli cezalar için serdedilen bu mahzurlar para cezalarında görülmemekte, bilâkis bu cezalar, ceza olmak bakımından gayrikabili itiraz birçok faydaları nefsinde cemetmektedir:

A — Filhakika para cezaları, umumiyet itibariyle hapis cezalarına ahlâki ifsadetmemek bakımından tefevvuk eylemektedir. Bundan başka para cezasına defeatla mahkûmiyet bu cezanın tenkili kudretini eksiltmemekte, başka bir ifade ile, para cezasına mahkûmiyetten mütevellit itiyat bunun terhibi vasfını ortadan kaldıramamaktadır. Para cezası aynı zamanda müeyyidelendirdiği fiilin ağırlık ve şiddetine göre nispetlendirilmek hassasını ihtiva etmekte, diğer bir bakımdan bu ceza Devlete hiçbir mükellefiyet tahmil eylememekle ekonomik ve hattâ ona bir kazanç iktisabettirecek vasfı haiz olmakta, yine bu ceza hile ve desise ile ika olunan suçların evsafına tetabuk

etmekte, ve bilhassa kazanç hırsıyla ika olunan birçok fiillerin tenkil ve tecziyesine elverişli bulunmaktadır (15).

Nihayet para cezaları, pozitivist İtalyan mektebinde iltizam ve birçok memleketlerin mevzuatında bazı değişikliklerle kabul edilmiş bulunan bir «Caisse des amendes» meydana getirmeğe ve bu suretle fakir suç mağdurlarının suçtan mütevellit zararlarını tazmin etmeğe müsait olması bakımından başkaca bir faydayı ihtiva eylemektedir (16).

B — Bununla beraber para cezalarının da kendisine has bazı mahzurlarını müşahede eylemek ve bu mahzurları üç nokta etrafında toplamak mümkündür:

I. — Para cezaları, suçlunun malî durumu nazarı itibara alınmaksızın hüküm altına alınmakta, başka bir ifade ile, para cezaları, cezaların müsaviliği prensibinin en fazla ihlâline mevzu teşkil etmektedir.

I. — Hükmedilen para cezasının fakru zaruret içinde bulunan kimseler tarafından tediyesi imkânı bulunmamaktadır.

III. — Para cezaları diğer cezalar gibi, hususiyle Ceza Kanunlarının ağır ve şiddetli müeyyideler vazeyliyen ahkâmını ihlâl eden bazı suçlarda, mutlak ve tam bir zecrî karakteri haiz bulunamamakta, tâbiri diğerle, bu hallerde para cezaları müessir bir ceza rolü oynayamamaktadır.

IV. — Para cezaları, gayrikabili içtinap bir şekilde bu cezaya mahkûm olanın ailesi efradına da tesir eylediğinden, cezaların şahsîliği prensibini ihlâl eder mahiyette (17) bulunmaktadır.

Para cezalarının sayılan bu mahzurlarından her ne kadar suçlunun malî durumunu nazarı itibara alarak bu cezaya hükmetmekle (18) birincisi, fakru zaruret içinde bulunan ve haklarında para cezası hükmedilmiş olan mahkûmların kendi istek ve arzularıyla ça-

(15) Para cezalarının zikrettiğimiz bu faydaları için Donnedieu de Vabres, *Traité élémentaire de droit criminel et de législation pénale comparée*, s. 386.

(16) Vidal et Magnol, *Cours de droit criminel et de science pénitentiaire*, s. 646 ya, hususiyle bu sahifenin 2 numaralı notunda zikrolunan ve mevzuatımızda bulunmayan *caisse des amendes*'in muhtelif memleketlerdeki şekillerine bakınız.

(17) Bu noktaya aşağıda temas olunmuştur.

(18) Bu mevzua aşağıda temas edilmiştir.

lıştırılmaları suretiyle ikincisini bertaraf etmek mümkünse de (19), para cezası için serdedilmekte olan üçüncü itiraz bir mahzur olarak kalmaktadır (20). Bunun gibi hükmedilen para cezalarının bazan akrababa, eş veya dost tarafından ödenmesi de mümkündür; bu hallerde ise böyle bir cezanın mahkûm üzerinde husule getireceği tesirlerin ne olduğu, üzerinde durulacak ve düşünülecek bir şeydir.

5 — *Para cezalarının tarifi.* — Yukarıda gösterdiğimiz tekâmül seyrinin de ifade edeceği veçhile, para cezaları Devletin, suç failine bir meblâğın tediyesini tahmil eylediği bir cezadır. Bütün müellifler, bunun gibi mevzuat, bu cezaların tarifinde esas hatları itibariyle birleşmiş bulunmaktadır. Biz, bu mevzuda, bütün cezalara has kanunilik prensibine para cezalarının tarifi sadedinde koydukları bir ibare ile işaret etmiş bulunan sayın hocamız Profesör Tahir Tanerin tarifini aynen alacağız: «Para cezası kanununun tasrih ettiği hallerde suç faili tarafından Devlet hazinesine verilmesi icabeden bir meblâğdır». Bu tarif Türk Ceza Kanununun 19 ve 24 üncü maddeleriyle cürüm veya kabahatlere göre yapılan ağır ve hafif para cezalarının tarifleri (21) sadedinde kullanılan ibarelere uygundur (22).

(19) İşaret etmek gerektir ki, mahkûmun çalışmayı istememesi veyahut bir suretle çalıştırılmasının mümkün olmaması ve binnetice para cezasının hapse tahvili halinde, bu defa da, hapis cezası için serdedilmekte olan mahzurlar kendiliğinden avdet etmiş olur.

(20) Aksi kanaat için: Edwar Neymark, sözü geçen eser, s. 17.

(21) Tahir Taner, Ceza Hukuku Takrirleri.

(22) Gerek Fransız Ceza Kanunu ve gerekse 1274 tarihli eski Ceza Kanunumuz para cezalarını, kanunumuz gibi, ağır ve hafif diye ikiye tefrik etmemiş, bütün suçlar için bir tek para cezası kabul eylemiştir; başka bir ifade ile, bu kanunlardaki para cezaları cinayet, cünha ve kabahatlerde müsterektir. Para cezalarını ağır ve hafif para cezaları diye ikiye tefrik eden sistem İtalyada doğmuştur. İfadesini 1889 İtalya Ceza Kanununda bulan ve oradan kanunumuza geçen bu sisteme göre para cezaları cürümlere taallük ettiği hallerde Multa, kabahatlere taallük ettiği hallerde de Ammenda olarak ikiye ayrılmaktadır. İşaret etmek gerektir ki Multa ve Ammenda, aşağıda para cezalarının tenfizi bahsinde de temas olunacağı gibi, bu cezaların ödenmemesi halinde terettübeden hükümler bir tarafa bırakılacak olursa, sadece isim ve had bakımından bir değişiklik arz etmektedir.

Eski 1889 İtalya Ceza Kanununda bulunan bu tefrik 1931 tarihli yeni İtalya Ceza Kanununca da aynen kabul edilmiştir.

Yeni İsviçre Ceza Kanununa gelince: bu kanun para cezaları bakımından ağır ve hafif para cezaları diye bir tefrik yapmamış ve böylece 1810 Fransız Ceza Kanunu ile 1274 tarihli Ceza Kanunumuzun sistemini kabul eylemiştir.

Tarıftan de anlaşılacağı veçhile para cezalarında Devlet hazine-sine tediye edilmesi lâzımgelen bir meblâğ mevzuubahistir. Bütün para cezalarında bu hassa bulunmakla beraber, bunların hukukî bakımından yapılan tasnifte, bazılarının âmme para cezaları, bazılarının tazminat kabîlinden para cezaları, bazılarının hukukî para cezaları, nihayet bazılarının da inzıbatî para cezaları olarak isimlendirildiği görülmektedir. Bu tasnife giren para cezaları, diğer bütün cezalar-daki karakterleri ihtiva edip etmemek ve hususiyle mahiyetleri bakımından birçok farklar arzulemektedir. Bizim bu mebhaste tetkiklerimiz, esas itibariyle, bu hukukî tasnifin âmme para cezasına, bunlarda diğer cezalarda cari esas ve prensiplerin bulunup bulunmadığına, para cezalarının tespit ve tâyininde mevcut, mevzuubahis sistemlerin nelerden ibaret olduğuna taallûk eyliyecektir. İşaret etmemiz lâzımdır ki, tasnife giren diğer para cezalarına, bunları âmme para cezalarıyla, kısa bir şekilde de olsa mukayese etmek suretiyle aşağıda temas edilecektir.

6 — Daha evvel şu noktaları tebarüz ettirelim ki para cezaları da, diğer bütün cezalar gibi, yapılması veya yapılmaması kanunen menedilmiş muhtelif fiilleri müeyyideler. Para cezaları da diğer cezaî müeyyideler gibi ancak bir kimsenin mukaddema suçlu olduğunun hâkimler tarafından tespitinden sonra hüküm altına alınır. Nihayet para cezaları, diğer bütün cezalar gibi, bizatihi bir suç yani bir cürüm veya kabahat karşılığı olarak verilir. Bu itibarla, para cezasının nev'ini tâyin eden bu cezaya hükmetmekle mükellef kazaî merci değil, para cezasıyla müeyyidelenen bir fiilin suç olup olmasındır. Şüphe yoktur ki hüküm altına alınması ceza mahkemele-rinin salâhiyetine giren para cezaları, prensip itibariyle Ceza Kanununa muhalif suçları menetmek için vazolunurlar. Fakat bu telâkki tarzı her zaman doğru bir neticeye ulaştırmaz; çünkü kâh kazaî, kâh idarî merciler tarafından verilen ve cezaî oldukları muhakkak bulunan para cezaları mevcuttur.

Biraz önce de işaret ettiğimiz veçhile, ceza olarak vazolunduğu hallerde suçları müeyyideliyen para cezalarının bu cezaî karakteri-ni mebdei hareket ittihaz etmek suretiyle cezalarda müştereken cari umumî prensiplerin para cezalarına tatbikî meselesini tetkik eylemek icabeder. Bilindiği veçhile cezalarda müştereken cari umumî

Bu mevzuda Fransız Ceza Kanununun 9, 1274 tarihli kanunumuzun 37, yeni İsviçre Ceza Kanununun 48, mehzaz kanunun ve kanunumuzun 19, 24, yeni İtalya Ceza Kanununun 24 ve 26 ncı maddelerine bakınız.

esas ve prensipler, bu cezaların kanuniliği, müsaviliği ve şahsiliğidir; acaba para cezaları bakımından bu prensip ve esasların rolü nedir?

7 — Diğer bütün cezalar gibi para cezaları da, ifası men veya emredilen muhtelif fiilleri müeyyidelemek daiyesinde evvelce tanzim, neşir ve ilân edilmiş bir kanun tarafından vaz ve bu kanun mucibince hüküm altına alınabilirler (23). Bu itibarla para cezaları «kanda sarahaten yazılmış olmadıkça, ne artırılabilir, ne eksiltilebilir ve ne de değiştirilebilir». Bu keyfiyet (24) «nulla poena sine lege» prensibinin tabii bir neticesidir.

8 — Para cezalarının, diğer bütün cezalar gibi «ceza» olmak vasfından neşet etmesi lâzımgelen esaslardan biri de, bu nevi cezaların şahsi olması yani suçu ika etmiş olana teveccüh eylemiş bulunmasıdır. Bu keyfiyet ceza telâkkisine, ceza fikrine bağlı tabii bir kaidedir.

Para cezalarında şahsilik prensibini, bir suçu müstereken ika eylemiş kimseler ve bu cezaların suçlunun ölümü halinde mirasçıları üzerindeki tesirleri bakımından olmak üzere ikiye tefrik ederek mütalâa etmek mümkündür.

A — Hâdise bir suçu birlikte ika edenler bakımından nazarı itibara alınacak olursa, diğer bütün cezalarda ve meselâ hapis cezasında olduğu gibi, şerikler hükmedilen hapis cezasını nasıl şahsan ve tamamıyla çekecek idiyeler, para cezaları mevzuunda da her bir şeri için hükmedilmiş olan para cezasının tamamına bunlardan her birinin şahsan tahammül etmesi, başka bir ifade ile bir suçun ikaına aslı veya fer'i fail sıfatiyle iştirak eylemiş bulunan her suçlunun suçluluğu nispet ve derecesinde hükmedilen para cezasını hazineye ödemesi lâzımdır. Bu itibarla hâkimler, iştirak suretiyle işlenen ve

(23) Böyle olmakla beraber para cezaları bazan, bazı heyet ve makamlar tarafından yapılacak nizamname, talimatname, kararnamelerle vaz ve hattâ bu makam ve heyetlerce verilecek karar ve emirlere muhalefetten dolayı da verilebilir. Bu nevi ahvalde şu veya bu fiili para cezasıyla müeyyidélendirmek salâhiyeti, bu makam ve heyetlere vâzı kanunu tevkil «delégation» suretiyle verilmiştir.

(24) Türk Ceza Kanununun birinci maddesine bakınız. Fransız cezacılarından Garraud, sözü geçen eserinde Fransız mahkemelerinin para cezalarının kanuniliği prensibinden inhırafı gösteren birçok kararlar verdiğini ve fakat yüksek mahkemenin bunları daima kaidenin mevcudiyetine sevk eylemiş olduğunu söylemektedir.

Tetkik ettiğimiz muhtelif Temyiz kararları arasında mahkemelerimizin bu mevzuda prensipten inhıraf eylemiş olduklarını gösteren hiçbir karara tesadüf etmedik.

para cezalarını müstelzim olan fiil faillerinin hepsine bir tek para cezası değil, her birine ayrı ayrı, şahsî bir para cezası hükmetmekle mükelleftirler. Bu suretle her bir şerik için ayrı ayrı hükmolunan para cezası ancak o şerikten tahsil olunmak, başka bir tâbirle, böyle hallerde müteselsil kefalet ve mes'uliyet (25) prensibi cari olmamak lâzımdır (26). Nitekim Temyiz Mahkemesi Ceza Umumi Heyeti 25/6/934 tarih ve 42 sayılı bir kararında «hukuku âmmeden olan para cezasının suçlulardan ayrı ayrı tahsiline karar verilmesi icabederken müteselsil mes'ul olmak üzere kendilerinden tahsiline karar» verilmesinin yolsuz olduğunu beyan eylemektedir.

Şahsîlik prensibinin mirasçılar bakımından tetkikine geçmezden önce işaret edelim ki, para cezalarında cari bu prensibin bir neticesi olarak öteden beri hükmî eşhas hakkında bu cezaya hükmedilmekte, para cezaları ancak bunları temsil edenler veya bu nevi teşekküllerin âzaları bakımından hüküm altına alınmaktadır. Türk Ceza Kanununda hükmî şahısların cezaî mes'uliyetine mütedair hiçbir hüküm bulunmamakla beraber (27), hususî kanunlar bu nevi teşekküllerin cezalandırılmasını kabul etmekte ve bazı ahvalde bunların müdür ve mümessillerini değil, bizzat hükmî şahsı para cezasına duçar eylemektedir (28).

Hükmî şahısların cezaî mes'uliyeti kabul edilmemiş oldukça, suç teşkil eden bir fiili işlemiş olan kimseler yerine hükmî şahsın cezalandırıldığı hallerde, kanaatimce, para cezalarının şahsîliği prensibine bir istisna yapılmış olduğunu kabul etmek lâzımdır.

B — Para cezalarının şahsîliği prensibi suçlunun ölümü halinde mirasçılarının üzerindeki tesirleri bakımından nazarı itibara alınacak olursa, hâdise bir tefrik yapılmak suretiyle tetkik edilmek lâzımdır.

(25) İştirakte müteselsil mes'uliyet ve kefalet meselesi için: Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 553, 554.

(26) Bununla beraber «kısmen tazmin mahiyetinde olmaları veya birtakım hususiyetler arzermeleri itibariyle bazı para cezalarında kanun söylediğimiz kaideye istisnalar kabul etmemiş değildir». Filhakika 1932 tarih ve 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkındaki Kanunun 46 ncı maddesine göre «müsterak kaçakçılık edenlerden veya kaçakçılığa yardım eyliyenlerden alınacak para cezasına bunlardan her biri müteselsilen kefildir». Bu mesele hakkında Temyiz Mahkemesi Ceza Umumi Heyetinin vermiş olduğu 26/11/934 tarihli ve 73 sayılı kararıyla, Tahir Taner'in sözü geçen eserinin 553 ve 554 üncü sahifelerine bakınız.

(27) Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 29.

(28) Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 293.

a) Diğer bütün cezalarda olduğu gibi, suç failinin ölümü hukuku âmme dâvasının devamı esnasında vukua gelmiş ve binnetice henüz para cezasına hükmolunmamış ise, ölümle, mezkûr dâva düşeceğinden (29), hükmedilmesi melhuz ve muhtemel para cezası maznunun mirasçılarında talep ve onlara karşı dermeyan olunamaz.

b) Para cezası suçlunun ölümünden evvel hüküm altına alınmış, hüküm de kat'iyet kesbetmiş ve fakat henüz icra edilmeden suçlu ölmüş ise vaziyet ne olacaktır? Acaba hüküm altına alınan bu para cezası suçlunun mirasçılarında talep ve onlara karşı dermeyan olunabilecek midir?

Mesele, bu mevzuda hiçbir sarahati ihtiva etmiyen Fransız Ceza Kanunu bakımından ehemmiyeti haiz bulunmakta ve Fransız doktrin hususiyle jürisprüdansı bu nevi ahvalde para cezasının tahsili için mirasçılara karşı takibat yapılabileceğini kabul eylemiş bulunmaktadır. Fransada gerek kısmen doktrin ve gerekse jürisprüdansı bu tarzı telâkkisi, para cezasına mahkûmiyet hükmünün suçlunun patrimuvanında nakdî bir borç husule getirdiği, failin mâmelekiyle birlikte, bu borcun da mirasçılara intikal etmesi lâzımgeldiği sebebine istinadeylemektedir.

Şüphe yoktur ki hüküm altına alınan para cezasının bu şekilde mirasçılara intikali keyfiyeti cezaların şahsiliği prensibine mugayirdir. Nitekim bazı müellifler, suçlunun mirasçılara, hükmedilen para cezasını tediye mükellefiyetini tahmil eyliyen jürisprüdansı bu telâkkisine itiraz etmişlerdir; fakat bu mevzuda Fransız içtihadı hiçbir değişiklik arzëylememiştir (30).

Fransız jürisprüdansı bu telâkki tarzına itiraz eden müellifler meyanında bulunan Garraud da bu mevzuda «... suçlunun ölümünden sonra nakdî mahkûmiyetleri icra etmek hakkının devamı suça yabancı üçüncü şahıslara karşı değil de, suçluya karşı bir aksülâmel vücuda getiren cezanın hakikî bünyesiyle tezat halindedir» demektedir (31).

Yukarıda vazeylediğim suale mevzuatımız bakımından verilecek cevap bir güçlük arzetmez; filhakika, mehazi 1889 İtalya Ceza Kanunu (32) gibi Türk Ceza Kanunu 96 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında

(29) Türk Ceza Kanununun 96 ncı maddesinin birinci fıkrası.

(30) Bu mevzuda etraflı ve mufassal malûmat için: Garraud, sözü geçen eser ve cilt, s. 383 ve sonrakiler.

(31) Garraud, sözü geçen eser ve cilt, s. 385.

(32) 1889 İtalya Ceza Kanununun 85 inci maddesi.

«mahkûmun vefatı... henüz icra edilmemiş olan ağır ve hafif cezayı nakdî hükümlerini bütün neticeleriyle beraber ortadan kaldırır» demektedir. Bu görüşün görece ölüm hâdisesinin vukuunu mütaakip kat'iyet kesbemiş olan para cezaları için mahkûmun metrukâtına ve binnetice mirasçılara müracaat olunamaz. Türk Ceza Kanununun 120 nci maddesinin birinci fıkrasının muhalif mefhumundan da aynı neticeye varmak mümkündür.

Para cezalarında cari olduğuna işaret etmek istediğimiz şahsîlik prensibine mütedair izahlarımıza nihayet vermezden önce kaydedelim ki, malî durumu nazarı itibara alınmaksızın kendisi hakkında ehemmiyetlice bir para cezası hükmedilen mahkûmun, varsa, ailesi efradının bundan müteessir olamayacağı, bu suretle hükmedilmiş bulunan bir para cezasının muhtelif bakımlardan iras edebileceği sıkıntılarının dışında kalabileceği iddia olunamaz. Bu itibarla, diğer cezalarda olduğu gibi, para cezalarında da şahsîlik prensibini bu neticeleriyle anlamak lâzımdır.

9 — Para cezalarında, diğer bütün cezalarda olduğu gibi, cari olması lâzımgelen bir prensip de, bu cezaların müsaviliği prensibidir. Bazı fiilleri suç ve onları muhtelif cezalarla müeyyideliyen kanunlar önünde, istisnasız herkesin müsavi olmasını istihdaf eden bu prensibin tatbikatta, hapis, hususiyle para cezaları mevzuunda tahakkuk ettirilemediği malûmdur. Yukarıda para cezalarının önemli mahzurlarından biri olarak, bu cezaların, suçlunun malî durumu göz önünde bulundurulmaksızın hüküm altına alındığına ve böylece bu cezaların müsavilik prensibini en çok ihlâlâ uğratmış olduğuna işaret etmiştim. Filhakika 100 lira para cezasına mahkûm edilen zengin bir suçlu aynı miktar para cezasına mahkûm edilen fakir bir suçlu kadar bu cezanın tesirlerini duyamaz. Ve bu itibarla aynı ceza muvacehesinde zengin ve fakir iki kimse bir müsavatsızlığa duçar edilmiş olur. İşte bu mahzuru bertaraf daiyesindedir ki, pozitivist cereyanların tesiriyle, Ceza Hukuku sahasında önemli bir mevki işgal etmiş olan «şahsîleştirme» esasını diğer bütün cezalarda olduğu gibi para cezalarında da tervicolunmuş, suçlunun hal ve vaziyetini, malî durumunu nazarı itibara almak ve bu suretle hâkime bir takdir hakkı bahşetmek suretiyle birçok modern kanunlar bu mevzuda hükümler sevk etmişlerdir (33). İlâve etmek gerektir ki bu şahsîleştirme

(33) 1930 tarihli yeni İtalya Ceza Kanununun 24 üncü maddesinin son fıkrasına göre «suçlunun içinde bulunduğu iktisadî şerait hasebiyle, kanunun tespit ettiği para cezasının tesirsiz olacağı görülürse, hâkim âzami haddi aşsa

esası ile, bu kanunlar para cezası için serdedilen bir mahzuru bertaraf etmek isterken müsavat prensibinden büsbütün uzaklaşmışlardır. Suçlunun hal ve vaziyetini, malî durumunu göz önünde bulundurmamak suretiyle bir para cezasına hükmedilmesini kanunlarına ithal etmiş memleketler mevzuatı bakımından, bizzat para cezasına tevcih edilmiş olan mahzur bu suretle ortadan kalkmakta ise de, kanaatimce, bu şahsileştirme esasiyle, aynı zamanda hakikî müsavat prensibinden daha çok uzaklaşmış bulunmaktadır; filhakika bu suretle Ceza Kanunları tarafından icrası men veya emredilen ve meselâ şu veya bu para cezasıyla müeyyidelendirilmiş bulunan aynı bir fiil muvacehesinde iki kimse, bunların malî durumlarından kat'annazar, başka başka miktarlarda para cezalarıyla tecziye olunmaktadır. Ve bu suretle hakikî müsavat temin edilmek istenilirken, bu defa da hukukî müsavattan uzaklaşmaktadır. Diğer taraftan, Türk Ceza Kanunu gibi para cezalarının suçlunun hal ve vaziyetine, malî

bile, bunu üç misline ifrağ etmek salâhiyetini haizdir». Bu maddenin tam metni için, Code Pénal du Royaume d'Italie, s. 17 ye, yine bu mevzuda sözü geçen kanunun aynı hükmü ihtiva eden 26 ncı maddesinin 2 ncı fıkrasına bakınız. Yeni İsviçre kanunu da bu mevzuda 48 inci maddesinin ikinci fıkrasıyla şu hükmü koymuştur: «Hâkim para cezasının miktarını mahkûmun, uğrıyacağı zarar suçluluğuna tekabül eden bir cezaya vücut verecek surette, vaziyete göre tespit edecektir. Mahkûmun vaziyetini takdir etmek için hâkim, bilhassa aşağıdaki unsurları hesaba katacaktır: irat ve sermaye, medenî hal, aile mükellefiyetleri, meslek ve meslekî kazanç, yaş ve sıhhi durum». İsviçre Ceza Kanununun bu hükmü, hususiyle bu kanunun para cezaları sitemi hakkında Hukuk Fakültesi Mecmuası, sene 1940, cilt 6, sayı 4 te Tahir Tanerin «Yeni İsviçre Ceza Kanunu» başlıklı makalesine, ve aynı müellifin sözü geçen eserinin 557 nci sahifesinin altındaki 1 numaralı nota bakınız. Bu nevi hükümlere, diğer birçok garp memleketlerinden bazılarının mevzuatında, bazılarının da projelerinde tesadüf etmek mümkündür; Donnedieu de Vabres, sözü geçen eser, s. 393.

Bizde Kanunî Sultan Süleyman zamanında intişar etmiş bulunan bir kanda, bugün modern mevzuatça kabul edilmiş olan suçlunun malî kudretini nazarı itibara almak keyfiyeti göz önünde bulundurularak, zenginler, orta halliler, ve fakirler için ayrı ayrı miktarlarda yani üç derece olmak üzere bazı cerimeler vazolunmuştu; yalnız bu cerimeler sabit olmaları itibariyle mahzurlu idi.

Para cezasını suçlunun hal ve vaziyetine, malî kaynaklarına uydurmak suretiyle hüküm altına almak keyfiyeti Türk Ceza Kanununca derpiş edilmemişse de, yeni İtalya Ceza Kanunu göz önünde bulundurularak hazırlanan yeni Türk Ceza Kanunu avant - projet'sinde, yeni İtalya Ceza Kanununun yukarıda zikrettiğimiz maddeleri muhtevasinca, suçlunun hal ve vaziyetini, malî durumunu nazarı itibara almak suretiyle sevk edilmiş hükümler mevcuttur. Mezkûr hükümler için: 941 yılı Adliye Ceridesinin 9 uncu sayısının 637 nci sahifesindeki madde 23, fıkra 3 e, madde 25, fıkra 2 ye bakınız.

durumuna göre hüküm altına alınması hususunda hükümler ihtiva etmeyen memleketler mevzuatı da, para cezası için serdedilen mahzuru ve binnetice hakikî müsavattan uzaklaşmış olmayı muhafaza eylemektedir.

10 — Bu bahse taallük eden sözlerimizi bitirmeden önce şuna da işaret edelim ki, Ceza Kanunlarınca yapılması veya yapılmaması emreden fiillerin icra veya ademi icrası halinde yine bu kanunlarca vazedilmiş bulunan bütün cezai müeyyideler gibi, bu müeyyidelerden birini teşkil eden para cezaları da ancak bir «suçlu» ya karşı hüküm altına alınabilirler; bu itibarla cezai mes'uliyetin teveccühüne mâni olan objektif sebeplerin mevcudiyeti halinde bir para cezasına hükmedilemez. Bunun gibi, bu mes'uliyeti kaldıran veya hafifleten subjektif sebeplerin bulunması halinde ve meselâ henüz 11 yaşını bitirmemiş bir küçüğe, mecnun bir suçluya... diğer cezalarda olduğu gibi bir para cezası verilemez.

Diğer cezai müeyyideler gibi para cezalarında da içtima kaide-leri tatbik edilir (34), tekerrür hükümleri cereyan eder (35); sürgün, altı ay hapis ve daha az hapis cezaları gibi ağır ve hafif para cezaları da tecil olunabilir (36).

Nihayet, cezai bir müeyyide karakterini haiz bulunması hasebiyle para cezasına mahkûmiyet ve hükmedilen para cezasının infazı, hukuku âmme dâvasını veya cezayı düşüren, ölüm (37), af (38), müruruzaman (39), gibi kanunî hallerle düşer.

(34) Türk Ceza Kanunu «içtima» da prensip itibariyle hukukî içtima sistemini kabul etmişse de, 75 inci maddede musarrah bazı cezalarla ağır ve hafif para cezalarında, bir hadle mukayyet olmak üzere, nisbî para cezalarında da mutlak surette cezaların cem'i sistemini kabul etmiştir.

Türk Ceza Kanunu, madde 76; Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 460.

(35) Türk Ceza Kanunu, madde 81 ve 84; Tahir Taner, sözü geçen eser, s. 480, 481, 484; Türk Temyiz Mahkemesi Umumi Ceza Heyetinin 1/10/934 gün ve 58 sayılı, 4 üncü Ceza Dairesinin 13/9/935 gün ve 5225 sayılı, 12/10/938 gün ve 1355, 10/11/938 gün ve 2019 sayılı, 2 nci Ceza Dairesinin 5/12/939 gün ve 12962 sayılı kararları, aynı dairenin 7/12/939 gün ve 13032 sayılı kararları.

(36) Türk Ceza Kanununun 89 uncu maddesi. Bu madde her ne kadar mutlak surette ağır ve hafif para cezalarının tecil olunabileceğinden bahsetmekte ise de, aşağıda temas edeceğimiz veçhile, tazminat kabilinden olan para cezaları 92 nci maddenin sarahatine göre tecil edilemez.

(37) Türk Ceza Kanunu, madde 46.

(38) Türk Ceza Kanunu, madde 97, 98 ve 100.

(39) Türk Ceza Kanununun 102 nci maddesinin 4 üncü ve 5 inci bentle-

11 — *Para cezaları hadlerinin tespitinde muhtelif sistemler (40);*

Para cezalarının tespit ve tâyin şekillerini beş sisteme irca ederek mütalâa eylemek mümkündür.

I. — 18inci asrın sabit cezalar sistemine tekabül eyliyen ilk bir sistemde para cezası miktarının yalnız ve yalnız kanunla tespit edildiği görülür; vazolunmuş şu veya bu miktardaki para cezası sabit olduğundan bu sitemde, suçluluk, suçun işlenmesi sebepleri, suçlunun malî durumu, hiçbir suretle nazarı itibara alınmaz; devrini yaşamış olan bu sistemin mahzurları diğer nevi sabit cezalara mahsus bütün mahzurları nefsinde toplamaktadır.

II. — İkinci bir sistem, para cezası haddinin kanun, miktarının hâkim tarafından tespit ve tâyin edildiği sistemdir.

Muayyen bir ölçüde suçun ağırlığını nazarı itibara alması hasebiyle bundan evvelkine üstün olan bu sistem suçlu ile sübjektif bakımdan ve onun şahsî serveti noktasından meşgul olmaması hasebiyle mahzurludur.

Yeni İsviçre Ceza Kanunu 48 inci maddesinin birinci fıkrasıyla bu sistemi kabul etmiştir. Filhakika mezkûr fıkraya göre «bu kanunun buna muhalif sarîh hükümleri müstesna, para cezasının yukarı haddi 20 000 frank olacaktır». Hemen işaret edelim ki bu sistemi kabul etmiş olan İsviçre kanunu sistem muvacehesinde serdedilen mahzurları bertaraf etmek için aynı maddenin mütaakıp fıkralarında suçlunun hal ve vaziyetini, malî durumunu nazarı itibara alan hükümler sevk etmiştir (41).

III. — Üçüncü bir sistemde de para cezasının miktarını tespit ve tâyin keyfiyeti mutlak bir serbestî içinde hâkime bırakılmıştır. Neticice itibariyle para cezalarında keyfiliğe götüren bu sistem, cezaların kanuniliği esas ve prensibinin kabulüyle terkedilmiştir.

IV. — Türk Ceza Kanunu gibi ekseri memleketler mevzuatınca kabul edilmiş olan bu dördüncü sisteme göre, kaideten para cezasının miktarı, kanunun tespit ettiği bir asgarî ve bir âzamî had arasında, hâkimler tarafından tespit ve tâyin olunur. Bu sistemin ruhu, ağırlatıcı veya hafifletici sebeplerin mevcudiyeti halinde hâkimin icari,

112 nci maddesinin 4 üncü ve 5 inci bentleri. İlâve etmek gerektir ki hususi kanunlarda para cezaları için müruru zaman bakımından ayrı müddetler mevcutsa, Ceza Kanununun müruru zaman müddetleri tatbik olunmaz.

(40) Para cezaları haddinin tespiti meselesi için bize bu mevzuda rehberlik etmiş olan Garraud'nun sözü geçen eserinin 402 ve mütaakıp sahifelerine bakınız.

(41) Yukarıda 33 numaralı nota bakınız.

bederse para cezasını âzamî hadde çıkarmasını, icabederse bu cezanın asgarisine hükmetmesini veya bu iki had arasında kalmasını, hattâ takdiri hafifletici sebeplerin mevcudiyeti halinde, asgarî haddin altına dahi inebilmesini, başka bir ifade ile, ika edilen fiilin ağırlığına göre cezayı derecelendirmesini âmirdir.

V. — Nihayet beşinci bir sitem de, eskiden Fransada tatbik edilmekte olan ve para cezasının haddine, vilâyet idaresi tarafından her sene bütün komünler için tespit edilen çalışma gününün kıymetini, esas ittihaz eden sistemdir (42).

12 — Bu sistemler muvacehesinde Türk Ceza Kanununun 19 uncu maddesinin ikinci fıkrasındaki mezkûr nisbî para cezaları müstakil bir sistem olarak serdedilebilir; bunlar yukarı haddi olmıyan para cezalarıdır. Türk Ceza Kanununda, para cezalarının içtimai mevzuunda ayrıca temas edilmiş olan nisbî para cezalarına (43) mütedair hükümden başka, hususiyle nisbî para cezasıyla tecziye edilen fiillere çokça tesadüf etmek mümkün değilse de, birçok hususî kanunlarda (44) nisbî para cezalarıyla müeyyidelendirilen fiillere rastlamak mümkündür.

İşaret etmek gerektir ki, vâzıca yukarı had konulmamış olan bu para cezalarında dahi hâkimin bazı esasları göz önünde bulundurması, ve meselâ Türk Ceza Kanununun 4055 sayılı kanunla muaddel uyuşturucu maddelere mütaallik 403 üncü maddesinde olduğu gibi «uyuşturucu maddenin her gram veya küsuru» nu nazarı itibara alması icabeder.

13 — Para cezalarının hukukî tasnife giren diğer nevilerine, bunları âmme para cezalarıyla mukayese ederek temas etmezden önce, bu tasnifin dışında kalan ve medenî hukuk münasebetlerinde bir müeyyide vasfını haiz bulunan «tazminat» ı kısaca âmme para cezalarıyla karşılaştıralım:

Suç denilen fiilin sosyete de husule getirmiş bulunduğu huzursuzluğun müeyyidesi olan ve suçluya bir sıkıntı, ızdırap vermek gayesini istihdaf eden âmme para cezaları, ferde iras edilen herhangi bir zararın tamir ve tazmininden ibaret bulunan «tazminat» tan tamamen farklı esaslar üzerine müessestir.

(42) Sistemin fayda ve mahzurları için: Garraud, sözü geçen eser ve cilt, s. 405 - 406.

(43) Yukarıda 34 numaralı nota bakınız.

(44) Ezcümle, 1701, 3137 sayılı kanunlar, 3116 sayılı Orman Kanunu,

I. — Âmme para cezaları suç faili için hükmedilir; tazminat mağdur tarafından talebedilip bazan haksız fiili ika eden, bazan da onun bu fiilinden hukukan mes'ul olanlardan alınır.

II. — Para cezaları kanunilik prensibi neticesi (45), kanunen ayrı ayrı tasrih edilen ve suç denilen ef'alın ikaı halinde yine kanunen muayyen had ve miktarlar içinde alınır. Tazminat ise, umumî olarak sevk edilen bir hükme müsteniden, muhtelif miktar ve şekillerde alınabilir.

III. — Tazminatın miktarı, bilfarz ika edilen bir haksız fiil faileri ne kadar çok olursa olsun, husule gelen zarara müsavidir. Para cezalarının miktarı, bilfarz birlikte işlenen bir suç muvacehesinde, her bir suçlu için ayrı ayrı hüküm altına alındığından, tazminatın miktarını geçebilir.

IV. — Para cezaları, failin ölümü halinde mirasçılarında talep ve onlara karşı dermeyan olunamaz. Tazminat ise, failin ölümü halinde, mirasçılarında talep ve onlara karşı dermeyan olunabilir.

14 — *Para cezalarının muhtelif nevileri ve bunların âmme para cezalarıyla mukayesesi;*

Âmme para cezaları, tazminat kabilinden para cezaları Yukarıda muhtelif bakımlardan tetkik etmek suretiyle karakterlerine işaret eylediğimiz âmme para cezaları, (amendes pñales) yanında hem ceza, hem de Devlet hazinesine ika olunan bir zararın tamir ve tazmini namiyle hüküm altına alınan ve tazminat kabilinden para cezaları (malî para cezaları: amendes fiscales) diye isimlendirilen muhtelif karakterde para cezaları da mevcuttur. Karakterlerinin muhtelif mahiyeti içtihatlar üzerine müesses bulunan ve nazariyatta kendilerine başkaca bir önem atfedilen bu para cezaları «malî suçlar» mevzuunda vazedilen ahkâmın ihlâline terettübeden müeyyideleri teşkil, ve böyle hallerde bir suçluyu tecziyeden ziyade Devletin malî menfaatlerinde uğradığı zararın tazminini istihdaf ederler (46).

'45) Yine bu prensip neticesiledir ki âmme para cezaları Borçlar Kanunumuzun 158inci maddesinde mevzu «şartı cezai» den ayrılır. Filhakika âmme para cezaları, evvelce de işaret ettiğim veçhile kanunlar tarafından suç telâkki olunan fiillerin müeyyidesi olarak vazolunur. Ekseri ahvalde maktu bir tazminat ve hukuki bir müeyyide mahiyetinde olan ve «akdin icra edilmemesi veya natamam olarak icrası halinde tediye edilmek üzere» alacaklı tarafından borçluya tahmil edilen «şartı cezai» ise, bir mukavele mahsulüdür.

(46) Bununla beraber işaret etmemiz lâzımdır ki, âmme para cezalarıyla, tazminat kabilinden para cezaları arasında yapılan tefrik doktrinde umumen kabul edilmiş bir tefrik değildir. Birçok müellifler sun'iliğine işaretle bu tefrike,

A — Fransada âmme para cezalarıyla tazminat kabilinden para cezaları tefriki, Fransız Temyiz Mahkemesi içtihatlarıyla ilk defa gümrük, vasıtalı vergiler ve octroi mevzuunda yapılmış ve fakat, bilâhare orman ve av ve postalar mevzuundaki para cezalarını da sahası içine almıştır (47). Fransız Temyiz Mahkemesi âmme para cezalarıyla tazminat kabilinden para cezalarını muhtelit mahiyetleri sebebiyle iki bakımdan mütalâa etmiş, bunların bir taraftan cezaî, diğer taraftan bir zararın tamir ve tazmini karakterine teferru eden farklarını birkaç nokta etrafında toplamıştır.

a) Tazminat kabilinden para cezalarının cezaî bir karakteri haiz bulunması keyfiyetinden jürisprüdans şu amelî neticeleri çıkarmıştır (48):

I. — Tazminat kabilinden para cezalarına, âmme para cezalarında mevzu müruru zaman ahkâmı tatbik olunur.

II. — Bunlar da âmme para cezaları gibi ceza mahkemeleri tarafından hükü altına alınır.

III. — Takibolunmakta bulunan tazminat kabilinden para cezaları mirasçılardan talep ve onlara karşı dermeyan edilemez.

IV. — Hükmi şahıslar tazminat kabilinden para cezalarına doğrudan doğruya mahkûm olunamaz.

V. — Tazminat kabilinden para cezalarının hüküm altına alınabilmesi için bir zararın husule gelmesini ispata lüzum yoktur.

VI. — Âmme para cezalarında olduğu gibi, tazminat kabilinden para cezaları da adli sicille kaydolunur.

b) Tazminat kabilinden para cezalarının kısmen bir zararın ta-

ve bu tefrikin müstenit bulunduğu muhtelif telâkkilere itiraz etmekte, aşağıda izah edildiği veçhile, tazminat kabilinden para cezalarına, âmme para cezalarından farklı bazı ahkâmın tatbikini istememektedirler. Biz burada, başlıbaşına bir etüt mevzuu olabilecek genişlikte bulunan tefrike mütedair telâkkileri tetkik ve bunların tahlilini yapacak değiliz; haddizatında âmme para cezalarına tahsis ettiğimiz bu etütte, biz sadece Fransız Temyiz Mahkemesiyle Türk Vâzu Kanununun ve Temyiz Mahkemesinin bu mevzuda ihdas etmiş bulunduğu farklı ahkâmı tespitle iktifa edeceğiz.

(47) Garraud, sözü geçen eser, s. 391 ve bu sahife altındaki 27 numaralı not; hususiyle bu mevzuda çok geniş ve etraflı izahat almak ve Fransız Temyiz Mahkemesi içtihatlarının tazminat kabilinden para cezalarını istinadettirdiği esas hakkında bilgi için aynı eserin 393 ve mütaakıp sahifeleri.

(48) Bu mevzu için: Garraud, sözü geçen eser ve cilt, s. 397-398; aynı müellifin Précis de droit criminel, s. 445-446; Donnedieu de Vabres, sözü geçen eser, s. 390; Vidal et Magnol, sözü geçen eser, s. 650; hususiyle bu sahifelerdeki Fransız Temyiz Mahkemesi kararlarına götüren notlar.

mir ve tazmini mahiyetine teferru eden, ve içtihatlar bakımından, bunları âmme para cezalarından tefrik ve temyize medar olan noktalar da şunlardır (49):

I. — Tazminat kabilinden para cezaları temyiz kudreti bulunmayan 16 yaşındaki küçüklerden talep ve onlara karşı dermeyan olunabilir.

II. — Tazminat kabilinden para cezaları tecil olunamaz.

III. — Suçlunun taaddüdü halinde, suçlu adedi ne olursa olsun, bir tek para cezasına hükmedilir.

IV. — Müşterek hukuka göre tazminat kabilinden para cezaları, başkasının fiilinden mes'ul olanlar bakımından da hüküm altına alınır.

V. — Cezayı kaldıran veya hafifleten kanunlar, tazminat kabilinden para cezaları muvacehesinde mâkablîne teşmil edilmez (50).

VI. — İctima halinde tazminat kabilinden para cezalarına cezaların cem'i sistemi tatbik olunur.

VII. — Tazminat kabilinden para cezaları, cezayı tahfif eden sebeplerle, hilâfına sevk edilmiş ahkâm bulunmadıkça, tenzil edilemez.

B — Türk Temyiz Mahkemesi de muhtelif tarihlerde, âmme para cezalarıyla, tazminat kabilinden para cezaları arasında bir tefrik yapılmasını ve bu sonuncularda, âmme para cezalarında cari kaidelere farklı hükümler tatbikını istihdaf eden muhtelif kararlar vermiştir. İşaret etmek gerektir ki, Türk Temyiz Mahkemesine, her iki nevi para cezaları hakkında farklı hükümler tatbik edilmesi lâzım-geleceği hususunda, Fransadaki vaziyetin aksine olarak, kanaatimizce, evvelâ Türk Ceza Kanununda, daha sonraları bazı hususî kanunlarda tazminat kabilinden para cezalarına mütaallik bazı sarîh hükümler birer mesnet teşkil eylemiş başka bir ifade ile, vâzı kanun böyle bir tefrikin mevcudiyetini, mukaddema kabul eylemiştir. Filhakika Türk Ceza Kanununun 92 nci maddesine göre «tazminat ka-

(49) Bu noktalar için: Garraud, sözü geçen eser ve cilt, s. 395 - 397; aynı müellifin sözü geçen Précis'si, s. 445 - 446; Donnedieu de Vabres, sözü geçen eser, s. 390; Vidal et Magnol, sözü geçen eser, s. 650 - 651. Hususiyle bu sahifelerdeki Fransız Temyiz Mahkemesi kararlarına götüren notlar.

(50) Bu mevzuda tazminat kabilinden para cezalarına medenî hukuk kaideleri tatbik edilir. Jürisprüdans bu keyfiyeti: suçun işlendiği günde mer'î bulunan kanunun para cezası için vazetmiş bulunduğu haddin hazine bakımından bir hakkı müktesep teşkil eylediği esasına istinadettirmiştir; Garraud, sözü geçen eser ve cilt, s. 396 - 397; hususiyle s. 397 altındaki 39 numaralı not.

bilinden olan cezayı nakdi...» tecil olunamaz (51). Bunun gibi 1441 sayılı Af ve Tecil Kanununun 5 inci maddesi «hususî kanunlarda yazılı tazminat kabîlinden olan para cezalarının tecile tâbî» olmamasını, 2330 sayılı Af Kanunu da 10 uncu maddesiyle «belediye varidatına dâhil olan para cezalarından başka umumî ve hususî kanunlarda yazılı olan hukuku âmme para cezalarından» maada para cezalarında affın yapılamıyacağını âmirdir.

İşte Türk Temyiz Mahkemesi, tazminat kabîlinden para cezasının, âmme para cezalarından farklı hükümlere tâbî olması lâzım geleceği hususundaki ilk kararlarını, kaideten, kanunen musarrah hallerde istinadettirmiş (52), daha sonraları bu haller dışında da tazminat kabîlinden para cezalarının başka nevi kaidelere tâbî olduklarını hüküm altına almıştır.

Temyiz Mahkemesinin bu mebhastedik esas telâkkisi bu mahkemenin 937 yılında vermiş bulunduğu bir tevhidî içtihat kararıyla (53) tebellür etmiş ve mezkûr mahkeme muhtelif tarihlerde verdiği kararlarla iki nevi para cezası arasında tarih sırasıyla işaret eylediğimiz şu farkları tespit ve tâyin eylemiştir:

I. — «Tazminat kabîlinden olan ve idarenin şahsî hakkı cümlesinden bulunan para cezalarının müteselsil kefil olmak üzere tahsîli» (54) yani hepsine bir tek ceza hükmolunması iktiza eder.

II. — Müddeiumumîler tazminat kabîlinden olan para cezaları cihetinden dâvayı temyiz edemezler (55).

---

(51) Türk Temyiz Mahkemesi 4 üncü Ceza Dairesinin 2/4/929 tarih ve 2710 sayılı, Ceza Umumî Heyetinin 8/6/931 tarih ve 24 sayılı, Ceza Umumî Heyetinin 1/5/933 tarih ve 34 sayılı kararları.

(52) Temyiz Mahkemesi Ceza Umumî Heyetinin 17/9/934 tarih ve 134 sayılı kararı.

(53) Filhakika Türk Temyiz Mahkemesi Heyeti Umumiyesi 13/2/935 tarih, esas 75, sayı 5 kararında tazminat kabîlinden para cezalarıyla âmme para cezaları tefrikindeki esas telâkkisini: «Devlet hazinesinin uğrıyacağı zararları ödetmek ve malî menfaati korumak maksadına» istinadettirmekte ve böyle hallerde «umumî ceza prensip ve temellerine dayanmaktan ziyade» bu zarar ve menfaati nazarı itibara almak lâzımgeldiğini ifade eylemektedir.

(54) Temyiz Mahkemesi Ceza Umumî Heyetinin 1/5/933 tarih ve 34 sayılı kararı.

(55) Temyiz Mahkemesi Ceza Umumî Heyetinin 17/9/934 tarih ve 136 sayılı kararı.

III. — Tazminat kabilinden para cezalarında tekerrür hükümleri cereyan eder (56).

IV. — Tazminat kabilinden para cezalarında yaş dolayısıyla tenzilât yapılamaz, tenzilât yapılabilmesi «maznunun hapsine karar verilmesi...» (57) haline makturdur.

V. — Tazminat kabilinden para cezaları muvacehesinde cezayı tahfif eden kanunlar mâkablîne şâmil değildir (58).

15 — *Âmme para cezaları, hukukî para cezaları*; — Para cezalarının hukukî tasnife giren diğeri bir nev'i de hukukî para cezalarıdır. Tazminat kablinden para cezaları gibi bunlar da Devlete iras edilen zararın tazminini istihdaf ederler; yalnız bunlarda tazminat kabilinden para cezalarındaki «cezaî» mahiyetten hiçbir iz ve eser mevcut olmadığı gibi, bu nevi para cezaları cezaî mercilerden ayrı mercilerde karar altına alınır. Meselâ Ticaret Odalarınınca odaya kaydolma müddetini geçirenlerden alınan para cezaları, ahvali şahsiye sicillerini tanzim ile mükellef memurlardan defterlerin tutumunda bazı kaidelere riayet eylememiş bulunmaları hasebiyle alınan para cezaları... bu kabildendir.

İlave etmek gerektir ki hukukî para cezalarının miktarı, iras edilen zararın ehemmiyeti göz önünde tutulmak suretiyle tespit ve hesab olunmaz. Başka bir ifade ile, hukukî para cezasının haddi, zararın miktarına tekabül etmez. Bu nokta hukukî para cezasını tazminattan tefrika medar olan bir noktadır.

16 — *Âmme para cezaları, inzibatî mahiyette para cezaları*; — Tamamiyle ayrı ve hususî mercilerce (bazı heyet ve meclislerce) hüküm altına alınan inzibatî mahiyetteki para cezaları bir meslek veya sanatın icrasında, bu sanat veya mesleğin usul ve kaidelerine uymamış olmağa terettübeden müeyyidelerdir.

17 — *Âmme para cezalarının infazı*; — Âmme para cezalarının infazı muhtelif memleketler mevzuatınca farklı sistemler üzerine müesses bulunmakta ise de, bunların hepsinde, para cezasının suçlu ta-

(56) Temyiz Mahkemesi Ceza Umumî Heyetinin 2/1/939 tarih ve 2 sayılı kararı. Bu kararı Temyiz Mahkemesi 3 üncü Ceza Dairesinin 11/6/940 tarih ve 3842 sayılı kararıyla karşılaştırınız.

(57) Temyiz Mahkemesi 3 üncü Ceza Dairesinin 20/3/940 tarih ve 1575 sayılı kararı.

(58) Temyiz Mahkemesi 3 üncü Ceza Dairesinin 20/3/940 tarih ve 1575 sayılı kararı.

rafından tediye edilmemesi halinde hapse tahvili keyfiyeti umumî ve müşterek bir noktayı teşkil etmektedir.

Biz para cezalarının infazı mevzuunda muhtelif memleketlerin mevzuatı ve bu mevzuata hâkim sistemler üzerinde duracak değiliz. Biz sadece para cezalarının infazını, ağır ve hafif para cezaları tefrikini esas alarak, Türk Ceza Kanununun bu ikiye tefrik muvacehesindeki infaza mütedair hükümlerini izah edeceğiz.

A — Ağır para cezalarının infazı; — Türk Ceza Kanununun 19 uncu maddesine göre ağır para cezası 1 liradan beş bin liraya kadardır. Kanunda ayrıca sarahat bulunan hallerde bu yukarı haddin üstünde de para cezasına hükmedileceği tabiidir.

19 uncu maddenin sarahatine binaen hükmedilen ağır para cezasının tahsili şu şekilde olur: Cumhuriyet Müddeiumumlîği «bu cezaya mahkûmiyeti mutazammın kat'î ilâm» ı mahallin en büyük malmemuruna gönderir (59). Malmemuru da, mahkûmun hüküm altına alınan parayı ödemesi için bir ihbarname tanzim ve bunu kendisine tebliğ eder. Mahkûm, tebliğ tarihinden itibaren 15 gün zarfında parayı ödemezse, «hapsen tazyik hükmü müstesna olmak üzere», ciheti maliyece, Tahsili Emval Kanunundaki usule tevfikân, kendisinin malına müracaat olunmak suretiyle, para cezası infaz olunur.

İşaret etmek gerektir ki, hususî kanunlarca mevzu para cezasının tahsiline mütedair bu kanunlarda hususî hükümler mevcut bulunduğu takdirde, Türk Ceza Kanununun 19 uncu maddesinde mezkûr ve ykârıda izah ettiğimiz hüküm bu nevi para cezalarına tatbik edilmez (60).

Ağır para cezasına mahkûm olan kimsenin haczi veya satılması mümkün eşyası bulunmaz, yani kendisinin aczi tahakkuk ederse (61), mahallin en büyük malmemuru ilâmı Müddeiumumiye iade eder. İlâm kendisine gönderilen Müddeiumumlîk de bu ilâmda «para cezasının hapse çevrilebileceği» yazılmamış olsa bile, 1 liraya mukabil bir gün hapis cezası infaz olunmak üzere, mahkûmu cezaevine gönderir.

(59) Adliye Vekâletinin 31/10/938 tarih ve 219 sayılı bir tamimine göre bu ilâmların, mahkûm başka yerde bulunsa dahi, hükmü veren mahkemenin bulunduğu yerin maliyesine verilmesi ve maliyenin de mahkûmun ikamet etmekte olduğu yer malmemuru ile muhabereye geçerek para cezasının tahsilini temin eylemesi iktiza eder.

(60) Temyiz Mahkemesi 3 üncü Ceza Dairesinin 1/7/938 tarih ve 4745 sayılı kararı.

(61) 104 sayılı Adliye Ceridesinde Adliye Vekâleti Ceza İşleri Müdürlüğünün mütalâası.

Para cezalarının tahsili usulünde olduğu gibi, hususî kanunlarda yazılı para cezalarının hapse tahvili hususunda da sözü geçen kanunlarda sarahat varsa, bu sarahatin icabıyla amel olunur. Sarahat bulunmayan ahvalde, kanatimizce, âmme para cezaları karakterlerini ihtiva eden para cezalarının Türk Ceza Kanunundaki umumî hükümlere göre hapse tahvili icabeder. Bu itibarla biz, hususî kanunlarda sarahat bulunmayan ahvalde, «mahkûmun aleyhine olarak umumî hükümlere kıyasen» para cezasının hapse tahvil edilemeyeceğini nâtik mütalâa (62) ve beyanlara iştirak edemiyoruz. Bu düşünce tarzı, Türk Ceza Kanununun 10 uncu maddesi muhtevası ve hususiyle 19 uncu maddenin mutlak sevki karşısında hiçbir esasa istinadetmemektedir.

Hapse tahvile taallûku olması hasebiyle ilâve edelim ki, Temyiz Mahkemesi Umumî Heyeti 19/6/929 tarih ve 14 sayılı bir tevhide içtihat kararıyla tazminat kabîlinden para cezalarının «kanunu mahsusunda sarahat olmadığı takdirde infaz ve icrasında hukuku şahsiye kavaidinin cereyanı ve İcra Kanunu hükümlerinin tatbiki muktazi olup Ceza Kanununun 19 ve 24 üncü maddelerine tevfikân hapse» tahvil olunamayacağını beyan etmiştir. Bu tevhide içtihat kararı sonradan değişmiş olacak ki, Temyiz Mahkemesi 3 üncü Ceza Dairesi, âmme para cezalarıyla tazminat kabîlinden para cezaları arasındaki farkları, müesses içtihatları göz önünde bulundurmamak suretiyle, tâdat sadedinde kendisine işaret ettiğimiz bir kararında (63), bu nevi para cezalarının hapse tahvil edilebileceği yolunda bir mütalâada bulunmuştur.

Biraz evvel de işaret ettiğim gibi ağır para cezasının hapse tahvili cihetine gidilmek iktiza ettiği ahvalde 1 gün hapis 1 liraya tekabül eder. Para cezası kesirliyse bu kesir lira itibar olunur. 19 uncu maddenin kesir hakkındaki bu telâkkisi mehaz kanundan farklıdır. Mehaze göre «bir gün hapis 10 lîret ve küsuruna bedel olmak üzere cezayı nakdî hapse tahvil olunur». Demek oluyor ki mehaz kanunda kesirler 1 gün hapsi müstelzim değildir. Kanunumuz «kesirler lira sayılır» demek suretiyle, cüz'î bir kesrin (64) bile bir gün hapse bedel olacağını kabul etmiş bulunmaktadır; cüz'î bir kesrin 1 gün hap-

'62) Haşiyeli Türk Ceza Kanunu, Y. Cemal Köseoğlu, 3 üncü tabı, 1940, s. 130 daki not.

(63) Yukarıda 57 numaralı nota bakınız.

(64) Türk Ceza Kanununun 30 uncu maddesinin son fıkrası.

se mukabil tutulması, bir cezacının da (65) dediği gibi gayriâdildir. Bu itibarla, bu mevzuda, me haz kanunun hükmü bize daha mülâyim gelmektedir.

19 uncu maddeye göre, ağır para cezasına mahkûmiyet ve bunun tediye edilmemesi halinde hapse tahvili keyfiyeti bir hadle mukayyettir. Ağır para cezasının yukarı haddine, hattâ kanunen sarahat bulunan hallerde bu haddin de üstünde bir miktara hükmedilmiş olsa bile «para cezası yerine çektirilen hapis cezası 3 seneyi geçemez» (66). Bununla beraber Türk Ceza Kanununun 84 üncü maddesine göre «tekerrür halinde hükmedilecek ağır para cezasının 19 uncu maddeye göre hapse çevrilmesi halinde hapis müddeti» 19 uncu maddede musarra h 3 seneyi aşabilir; ancak bu gibi ahvalde dahi bu müddet «5 seneyi geçemez».

Ağır para cezasına mahkûmiyetin hapse tahvilinden ve mahkûmun hapis cezasını çekmeğe başlamasından sonra, her gün için 1 lira indirilmek suretiyle, geri kalan para tarafından ödenirse, hapis cezası artık çektirilmez.

19 uncu maddenin son fıkrasına göre mahkûm «kendi talebi üzerine... para cezasına çevrilen hapis yerine Devlet, vilâyet veya belediyelerce tâyin olunacak nafıa işlerinde çalıştırılabilir. Bu surette iki günlük hizmet bir gün hapis yerine geçer» (67).

İşaret edelim ki, 19 uncu maddedeki «çalıştırılabilir» tâbirinin de ifade ettiği veçhile, cezanın bu şekilde infazı keyfiyeti mahkûm için bir hak teşkil etmez; mahkûm bu yolda sadece bir talep ve istida ile iktifa eyliyerek, bu talebi karşısında kendisine bir ihtiyar verilen Müddeiumumilik makamının kararını bekler. Bunun aksi kabul edilse, yani keyfiyet mahkûm için bir hak olarak telâkki olunsa, «mahkûma iş vermek için ya lüzumsuz meşguliyetler icadetmek, yahut, daha fenası, mahkûmlara yer açmak için namuslu amelelere yol vermek neticesine varılır» (68).

(65) Majno, İtalya Ceza Kanunu Şerhi, Adliye Vekâletince yaptırılan tercüme, cilt 1, s. 78.

(66) 19 uncu maddenin 936 daki tadilâttan evvelki şeklinde bu müddet, me haz kanun ve 1274 tarihli kanunumuzda olduğu gibi 1 sene idi.

(67) Majno, sözü geçen tercüme şerh, s. 75.

(68) Söylemeğe lüzum yoktur ki, bu hüküm doğrudan doğruya hükmedilen ağır para cezasını tediyede aciz gösterenleri istihdaf etmektedir. Ağır para cezasına mahkûm olup da aczi tahakkuk etmiyen kimselerin dahi, bu hususi infaz yoluna müracaat edebilecekleri mevzuubahsolamaz. Majno, sözü geçen tercüme şerh, s. 575.

Türk Ceza Kanununun mevki mer'iyete girmesine mütaallik kanunun 7nci maddesine göre 19 uncu madde hükmünce «... mahkûmun çalıştırılacağı hizmetleri Müddeiumumi ait olduğu dairelerle kararlaştırır. Mahkûm kendiine gösterilecek hizmeti ifa için Müddeiumumi tarafından tâyin olunan günde ispatı vücuda mecburdur. Gelmediği takdirde ilâm hükmü hapsen infaz olunur.

Mahkûmun çalıştırılmasına mukabil iş gördüren daireden hükûmete ait olmak üzere alınacak ücret miktarı mahsus talimatname ile tâyin olunur. Bu ücretten mahsubolunmak üzere mahkûmun çalıştığı günlere ait iâşesi çalıştıran dairece temin olunur».

B — Hafif para cezalarının infazı; Türk Ceza Kanununun 24 üncü maddesine göre hafif para cezası 1 liradan 200 liraya kadardır.

Bu para cezasının infazında gerek tahsil gerek mahkûmun çalıştırılması vesaire bakımından ağır para cezalarının infazına müte-dair söylediklerimiz aynen tatbik edilmek lâzımdır. Ancak hapse tahvilde «hapis yerine hafif hapis ikame olunmak» şarttır (69). Yukarıda da işaret ettiğimiz veçhile (70) ağır ve hafif para cezaları tefriki isim ve had değişikliğinden başka esaslı olarak bu noktada kendisini göstermekte, hafif para cezasının tediyesi mümkün olmıyan ahvalde hapis yerine hafif hapis ikame olunmaktadır.

18 — Ağır ve hafif para cezalarına müşterek olmak üzere şu noktayı da kaydedelim ki, «... ağır veya hafif para cezalarının tertibi iktiza eden hallerde kanuni sebeplerden dolayı bu cezaların 19... ve 24 üncü maddelerde yazılı aşağı hadlerinden daha az bir miktarının verilmesi icabettiği takdirde, bunların yerine taahhüt almağa hacet kalmaksızın, adli tevbih yapılır» (71).

Asistan Naci Şensoy

(69) Demek oluyor ki hafif para cezasının hapse tahvili keyfiyetinde dahi 1 gün hafif hapis 1 liraya sayılmak, bunun gibi mahkûmun çalıştırılması halinde iki günlük hizmet bir gün hafif hapis yerine geçmek lâzım gelmektedir.

(70) Yukarıda 22 numaralı nota bakınız.

(71) Türk Ceza Kanununun 29 uncu maddesinin son fıkrası, Temyiz Mahkemesi 2 nci Ceza Dairesinin 7/9/1937 tarih ve 10820 sayılı, Temyiz Mahkemesi Ceza Umumi Heyetinin 28/11/938 tarih ve 365 sayılı, Temyiz Mahkemesi 4 üncü Ceza Dairesinin 30/11/938 tarih ve 9692 sayılı ve aynı dairenin 5/10/939 tarih ve 1833 sayılı kararları.